

tekst
Sander Groen

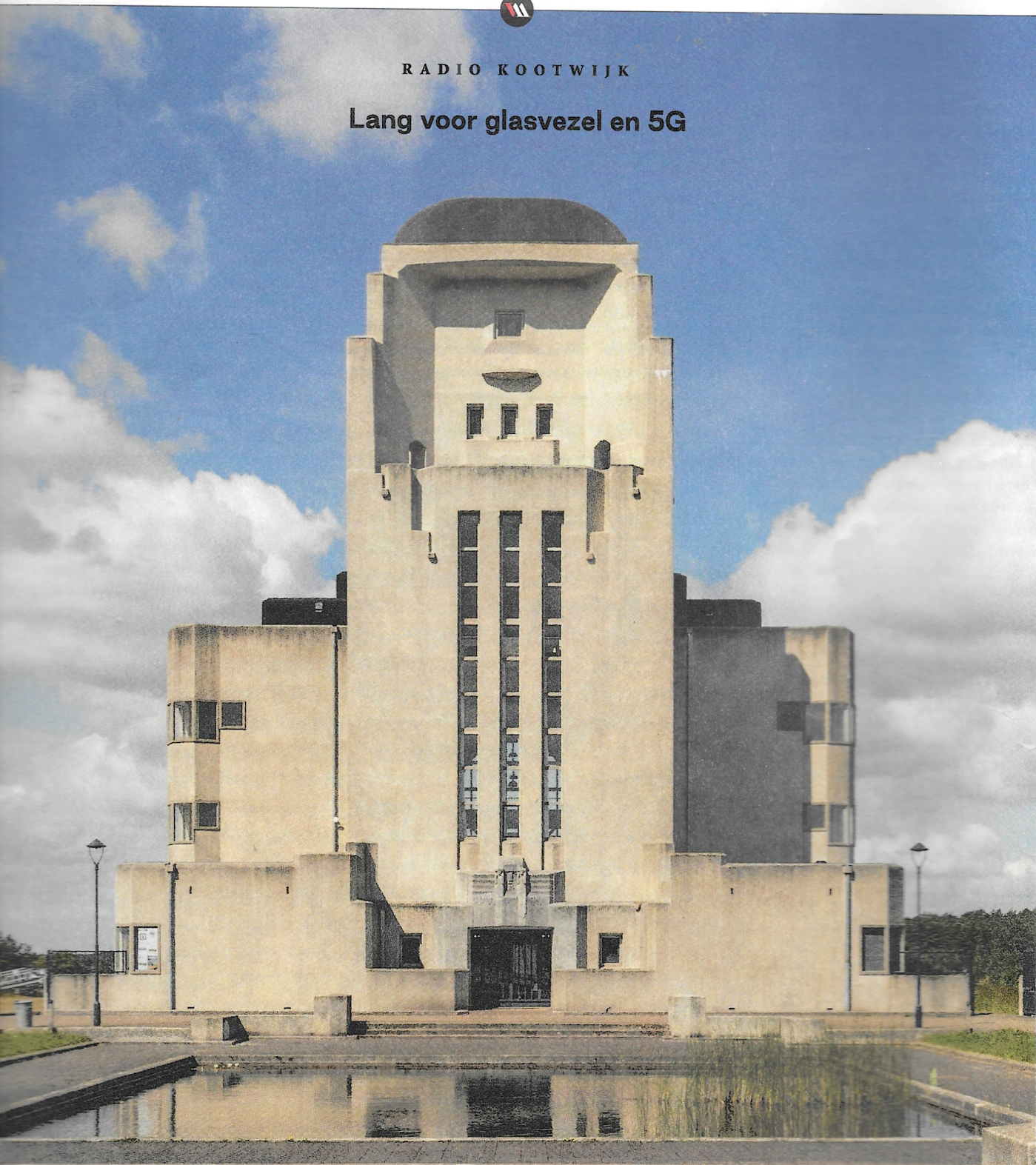
OMMETJE

foto's
Mark Rammers

RADIO KOOTWIJK

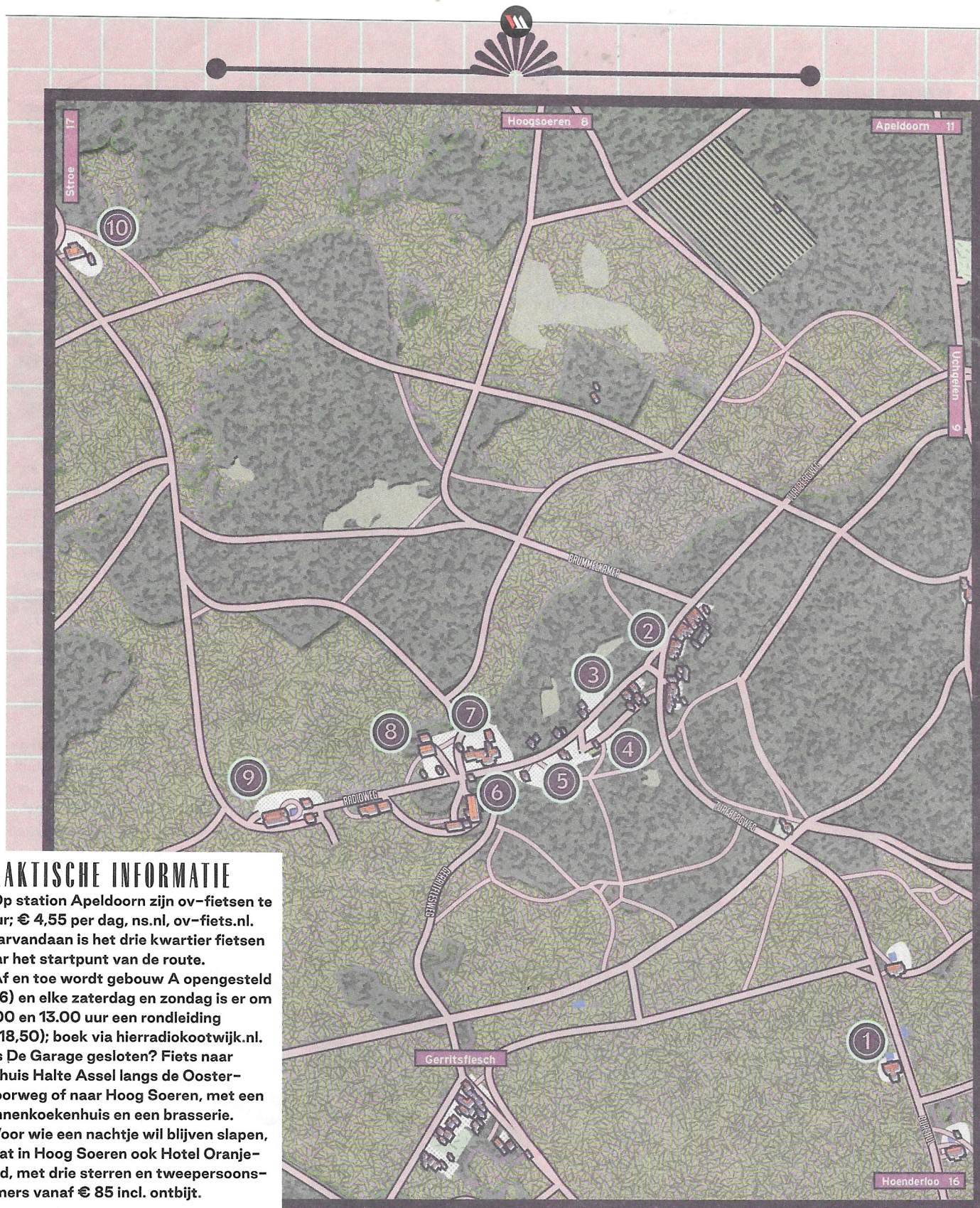
Lang voor glasvezel en 5G

Gebouw A, alias de 'Kathedraal van Kootwijk'.

illustratie
Jelmer Visser

OMMETJE

PRAKTISCHE INFORMATIE

- Op station Apeldoorn zijn ov-fietsen te huur; € 4,55 per dag, [ns.nl](https://www.ns.nl), [ov-fiets.nl](https://www.ov-fiets.nl). Daarvandaan is het drie kwartier fietsen naar het startpunt van de route.
- Af en toe wordt gebouw A opengesteld (€ 6) en elke zaterdag en zondag is er om 11.00 en 13.00 uur een rondleiding (€ 18,50); boek via [hierradiokootwijk.nl](https://www.hierradiokootwijk.nl).
- Is De Garage gesloten? Fiets naar eethuis Halte Assel langs de Ooster-spoorweg of naar Hoog Soeren, met een pannenkoekenhuis en een brasserie.
- Voor wie een nachtje wil blijven slapen, staat in Hoog Soeren ook Hotel Oranje-oord, met drie sterren en tweepersoons-kamers vanaf € 85 incl. ontbijt.

Reis deze zomer door Nederland met themaroutes van *de Volkskrant* voor liefhebbers van kunst, cultuur en natuur. Deze week: fiets over de Veluwe langs het industriële erfgoed van zenderdorp Radio Kootwijk.

waar: Apeldoorn

wat: Erfgoed

hoe: Fietsen

afstand: 5 kilometer

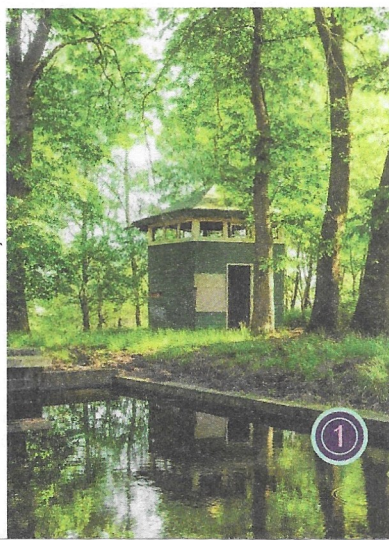
duur: 3 uur

'Hallo Bandoeng!'

Met die woorden opende koningin-moeder Emma in 1929 de radiotelefoonverbinding tussen het 'moederland' en de toenmalige kolonie Nederlands-Indië. Lang voordat glasvezel en 5G bestonden, kwam er nogal wat kijken bij het contact met de andere kant van de wereld – zoals kolossale zenders die kabaal maakten, energie verslonden, straling afgaven en brandgevaarlijk waren. Op een verlaten stuk Veluwe verrees een zendstation van monumentale proporties, plus een dorpje met kantoren, woonhuizen, een watertoren, een restaurant en een hotel. Welkom in Radio Kootwijk.

① Kortegolfzendgebouwen

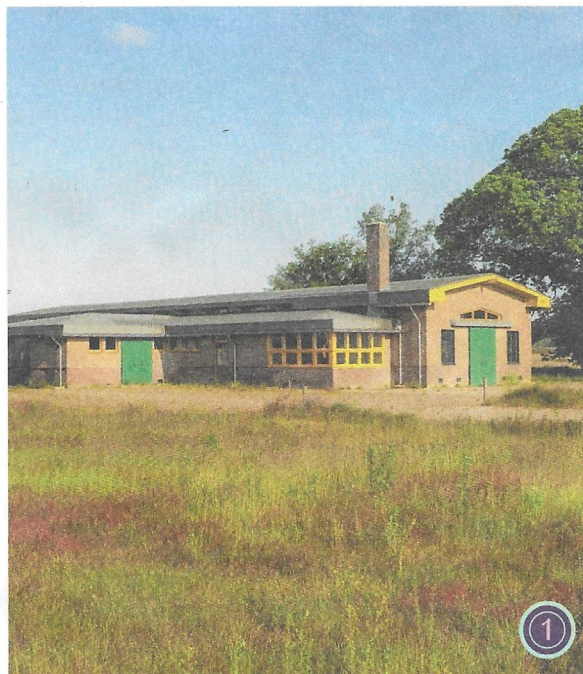
Aan de Hoog Buurlose Heide staan de gebouwen C, D en E (Burelhul 1, 3 en 5). Deze kleine zendgebouwtjes in Amsterdamse Schoolstijl werden opgeleverd in 1929 en 1930, een decennium na de opening van het

kolossale gebouw A. Dat diende voor draadloze telegrafie via de lange golf, maar al snel werd overgeschakeld op radiotelegrafische verbindingen via de korte golf, en via veel kleinere zenders. Hiervandaan werden verbindingen onderhouden met Nederlands-Indië (gebouw C), Suriname en de Antillen (D) en Japan (E).

② Dorp Radio Kootwijk

De tweehonderd mensen die in Radio Kootwijk voor de PTT werkten, woonden er ook, onder meer in de personeelswoningen bij het piepkleine dorpsplein. Het oudste huizenrijtje (Turfbergweg 4-14) is het karakteristiekste, en werd ontworpen door Julius Luthmann, eveneens in Amsterdamse Schoolstijl. Het dorp stond buiten de poort;

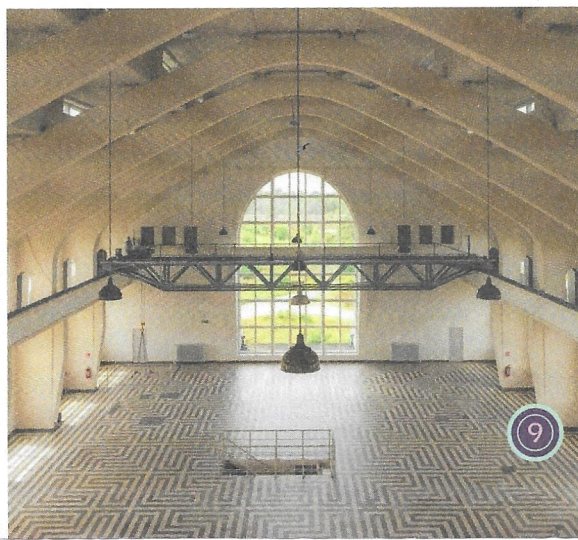
rond het grote zendergebouw en de loodsen en bijgebouwen liep vroeger een 4 kilometer lang hek. Achter de slagboom bij het portiershuisje, iets verderop langs de Radioweg, lag het 'verboden' deel van Radio Kootwijk; daar mochten louter PTT'ers komen.

③ Tennisbaan en ingenieurswoningen

Architect Luthmann werkte bij Gemeentewerken in Den Haag, Publieke Werken in Amsterdam en het bureau van Eduard Cuypers, maar was jong en onbekend toen hij de ontwerp-opdracht voor Radio Kootwijk kreeg. Rond het zendstation verrees een compleet dorp met allerlei voorzieningen, zoals werkplaatsen en een brandweerkazerne, maar ook een dorps huis en een zwembad. Veel van die voorzieningen zijn verdwenen, maar de tennisbaan is nog altijd in gebruik. Aan de overkant van de weg staan drie vrijstaande woningen voor ingenieurs (Radioweg 21, 13 en 11).

④ Garage voor bellenwagens

In architectonisch opzicht is dit vierkante houten huisje (Radioweg 6) wellicht minder interessant, maar vermoedelijk is dit het oudste gebouw van Radio Kootwijk; een laatste restant van een tijdelijk barakkenkamp dat in de buurt stond ten tijde van de bouw van het zenderdorp. Nadat de barakken waren afgebroken, werd dit gebouw

ER WERD GEDINEERD, GEZONGEN, GEDANST, GEKIEND EN GEKEGELD IN GEBOUW H

verplaatst en ging het dienen als garage voor bellenwagens. Er was plek voor twee brandweerauto's – geen overbodige luxe, want de krachtige zenders in het dorp betekenden serieus brandgevaar.

5 Directeurswoning

In vergelijking met de riant villa's die de ingenieurs toebedeeld kregen, kwam de directeur (of opzichter of administratief ambtenaar) van Radio Kootwijk er eigenlijk maar bekaaid van af. Op Radioweg 2 – één nummer hoger dan gebouw A – kreeg hij in 1922 een prefabwoning, model 'transportabel houten landhuis', waarschijnlijk geleverd door Houthandel en Timmerfabriek Padox. Het huis heette oorspronkelijk 'Uitkomst'. Iets verderop aan de Radioweg staat een monument voor vier tijdens de Tweede Wereldoorlog omgekomen Radio Kootwijkers.

6 Hotel Radio

Er werd gedineerd, gezongen, gedanst, gekiend en gekegeld in gebouw H (Radioweg 7). Een prachtig landhuis was het, ook weer ontworpen door Luthmann in Amsterdamse Schoolstijl. In dit in 1921 geopende 'Tehuis voor Ongehuwde Ambtenaren' verbleven

PTT'ers die tijdelijk in Radio Kootwijk waren gestationeerd. Later waren ook recreanten welkom en werd het omgedoopt in 'Hotel Radio'. In de feestzaal traden cabaretier Wim Sonneveld, poppenspeler Bert Brugman en imitator Robert Paul op. Sinds een brand in 2006 staat het pand te verkrotten.

7 Watertoren

Behalve gebouw A ontwierp architect Luthmann ook het op een na markantste gebouw van Radio Kootwijk: de bijna 38 meter hoge watertoren, die koelwater voor het zendstation en drinkwater voor de bewoners leverde. De toren diende tegelijkertijd als lichtbaken, om vliegtuigen te waarschuwen voor de honderden meters hoge zendmasten. Tezamen met Gebouw A vormt de eveneens in betonnen art deco opgetrokken watertoren een rijksmonument.

8 Duitse garage

Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwam Radio Kootwijk de Duitsers goed van pas: zij gebruikten de langegolfzender om te communiceren met hun vloot van onderzeeboten. Om het strategische verbindingscentrum te beschermen tegen geallieerde aanvallen, werd bij het radiodorp een luchtafweerstand geplaatst. De Duitsers breidden Radio Kootwijk ook uit met enkele gebouwen, waaronder in 1944 een garage voor stafvoertuigen (Radioweg 3). Tegenwoordig is 'De Garage' de enige horecagelegenheid in het dorp. Geopend van april tot november, alleen op zaterdag en zondag van 10.00 tot 18.00 uur.

9 Gebouw A

Van verre zie je het als een sfinx oprijzen uit de grootste zandverstuiving van Europa: gebouw A is het

onbetwiste pronkstuk, alias de 'Kathedraal van Kootwijk'. De vierkante toren biedt een eindeloos uitzicht op het afgelegen gehucht en de Veluwe. Luthmann liet zich voor de vorm van het gebouw inspireren door een Egyptische sfinx en voor de constructie door de functie: omdat een houtskelet brandgevaar opleverde, was dit in 1920 het eerste grote gebouw in Nederland dat volledig werd opgetrokken in gewapend beton.

10 50kV-station

Toen Radio Kootwijk nog in bedrijf was, ging de geometrische tegelvloer van gebouw A schuil onder razende machines. Onder de grond was een ronde koperen antenne ingegraven waar honderden meters hoge zendmasten uitstaken, en in loodsen en werkplaatsen werd gelast en getimmerd. Nu zijn de gebouwen leeg en is het stil. Het minst bezochte gebouw is de voormalige energiecentrale van het zenderdorp, op een klein halfuur lopen (of vijf minuten fietsen) ten noorden van Gebouw A. Het 50kV-station (Radioweg 1a) staat te vervallen achter een hoog hek.